

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

M 38

Människans ålder, kön och släktskapsförhållanden.I. Allmänt.

1. Människa: finns ordet i dialekten, och vad avses därmed ('människa'? 'kvinna'?) Andra beteckningar för 'människa': folk, hjon, människobarn, tjoud? Giv exempel på dessa ords användning, såsom: vi äro bara två folk (personer) här i gården, hon är ett hyggligt folk, där bor två gamla folk i det huset!

II. Ålder och kön.

2. Ålder: finns ordet i dialekten? Giv ex. på dess användning: han bär hög ålder 'han ser gammal ut för sina år', till ålders kommen? Andra beteckningar för 'ålder, ålderdom': gammaldom, gammelhet, gammelsålder, gamla? Finnas uttryck som gammeln far taga mig 'jag börjar bli gammal', det är bara gammeldomen uti mig 'ålderdomen besvärar mig'? Beteckningar för 'medelålder': halvålder? för 'medelålders folk': mellantrakt? för 'lika hög ålder': jämnålder? Vad betyder ordet ungdomen ('ungdomstiden'? 'de unga'?) Andra beteckningar för 'ungdomstiden': unghet, yngsel, yngsla? för 'de unga (ogifta)': ungmoge, slöjde, sällskap, unggrål? Finnas ord som ungdomsbloden 'den ungdomliga ysterheten'? Finns ordet ton-åren? Beteckningar för 'de gamla': gammelfolket, gamlorna, gamlingarna?

3. Ung? Beteckningar för 'ungdomlig': ungaktig? Finnas ord som omaga (omaglig, omagkripp, omagadöme,) och vad betyda de ('omyndig'? 'barnlig'? 'minderårig'?)? Finnas uttryck som medan jag inte var villre än Anders nu 'då jag inte var äldre än Anders är nu', sen jag var nävestor? Finns beteckning för 'giftasvuxen': giftasbörg, giftesgillö, giftasfärdig, giftasgammal? Finnas uttryck som han är i sitt bästa skede 'i sina bästa år', å nittonde spritten 'på höjden av ungdomskraft', med all ryd, i välmakten 'i sina bästa år'?

Gammal? Finnas andra beteckningar för 'gammal': åldrig, till åren kommen, grå? Beteckning för 'tämmligen gammal': halvgammal, gammalaktig, framliden, det börjar bli gammelhått åt henne, hålla på att komma sig något litet uppför käppen? för 'mysket gammal': ogammal, utgammal? för 'åldras': gamlas, göras gammal?

4. Kön: finns ordet i dialekten, och vad avses därmed ('kön'? 'släkt'?)? Finnas uttryck som spörs katt på kön och hin på mor sin 'barn brås på föräldrarna'? Finnas andra sätt att beteckna 'kön': han(hon) av slaget?

5. Finns gemensam beteckning för samtliga karlar i en gård: karlfolket, defolket, manskapet?

1 m
6. Karl (kall, karr, kal, kalle)? Vad betyder, detta ord i målet ('åan', 'hane', 'gubbe', 'gift man', 'tiggare')? Finnas möjligen i målet olika former av ordet, motsvarande olika betydelser t. ex. karr 'verkligt manlig man', men kall 'gift man'? Giv ex. på ordspråk och tlesätt, i vilka ordet karl ingår, t.ex. skit till karl, som inte kan föda en tjäg (ett tiotal) loppor!

Man (plur.?): finns detta ord i dialekten? Giv ex. på dess användning, och sök beskriva, på vad sätt denna användning skiljer sig från användningen av ordet karl! Finns en plur. mannar med betydelsen 'bönder, åbor, hemmansägare i en by'?

Finns andra beteckningar för 'karl, man': manfolk, manhjon, fjätt? Beteckningar för 'manlig': karig, karlaktig, karlavulen, karsk, karlalundig, karmusken? Finns andra bildningar på karl, t.ex. karlakarl, på karlavis, karlfora 'uppförande, som anstår en karl'?

7. Beteckningar för 'ung man' ('yngling', 'ogift man'): yngling (kan detta ord även ha betydelsen 'ung kvinna?'), ungling, spiring, pojck, dräng, sven, pojkkarl, toppe, pojckman, ungkarl? Skämtsamma beteckningar för 'ung (oerfaren) man': gräs-gässling? Finns någon gemensam beteckning för 'manlig ungdom': ungman?

8. Beteckningar för 'till giftasvuxen ålder kommen man, som ej ingått äktenskap': gammelgosse, gammelgossnatt, gammelpojke, gammelstrek, enstödning, enlöpare, enstilling, fnöskdängare, glasbergsdragare (vet man något om anledningen till denna benämning?) kubbel, mögubbe, tyttgubbe, munk? Finns uttryck som komma in i gammelgossrullan 'bli gammal unkarl'?

9. Beteckningar för 'gift man': karl, fegg, gubbe? Finns särskild beteckning för 'ung, nygift man': ungfar, gumse?

10. Beteckningar för 'gammal man (gubbe)': kall, gammelkarl, gammul, bisse, dad, kaffe, mosse, stolle, stubbe? för 'gubbaktig': gammelkarlköns, stutig? Finns något ord av typen gubblundes 'liksom en gubbe'? Finns beteckningar för 'gubbe', som på ett eller annat sätt karakterisera den gamle, t.ex. bissel 'liten gubbe', mussje, fnase 'stillsam gubbe', studik 'avsigkommen gubbe', gubbkrakel, gubbskrälle, gammelstoft, gammelskrafis, knutgubbe, råtbisse, gammelskugge, gubbskrott 'skräpelig (arbetsoduglig) gubbe', stakbisse, störkall 'mycket gammal gubbe', som går med käpp', knark 'knarrig gubbe', dubbe 'rik gubbe', by-farse 'gubbe i byn'?

11. Beteckning för 'omanlig man': mek, mjäker, kvinnfolkskarl, käring? för 'omanlig': mekig? för 'bete sig omanligt': meka?

12. Beteckning för 'dubbelkönad person': ho-hanne, tvetosling, för 'tvekönad': tvetolad, tvetosslad?

13. Finns gemensam beteckning för samtliga kvinnor i en gård: kvinnsidan, dårfolket?

14. Kvinna (kvinge): finns detta ord i målet, och vad betyder det ('kvinna', 'gift kvinna', 'hustru')? Andra beteck-

ningar för 'kvinna': kvinnfolk, kvinnfolksmänniska, kvinnhjon, kvinnsa, kvinnsel, kvinntimmer, fruntimmer, frutimmer, fruntimra, kona (kunu), kunufolk, kunuhjon, kvän? Beteckningar för 'kvinnlig': kvinnfolksaktig, kvinnfolksköns, kvinnfolkavulen?

15. Beteckningar för 'ung kvinna' ('ogift kvinna'): mö, (måj), kulla, piga, pika, kona, pigflicka, stinta, stänta, tärna? Finns någon gemensam beteckning för 'kvinnlig ungdom'?

16. Beteckning för 'till giftasvuxen ålder kommen kvinna, som ej ingått åktenskap': gammelkulla, gammeljänta, gammelpiga, gammelflicka, avglömma, återglömma, pig-gubbe, mö-piga, mökäring, gräbba, kubba, skratta, nunna? Finnas uttryck som komma på kubbroten 'bli gammal ungmö'?

17. Käring: hur uttalas detta ord i dialekten, och vad betyder det ('gift kvinna', 'gammal kvinna')? Har ordet en nedsättande eller föraktfull innebörd? Beteckningar för 'käringsaktig': käringlundig? Andra beteckningar för 'gift kvinna': Hustru, kona, källa, migga, viv? Finns särskild beteckning för 'ung, gift kvinna': unghustra, ungmor? för 'gammal, gift kvinna': möidri?

18. Beteckningar för 'gammal kvinna': gammelkvinnfolk, gammalkona, gamla, gubba, ana, darra, haspa, nocka? Finnas beteckningar för 'gammalkvinna', vilka brukas uteslutande i föraktfull eller skämtsamma mening: hurra, käringgaffel, käring-skrämma, käringskrov, striva-kula? Finnas beteckningar för 'gammalkvinna', som på ett eller annat sätt karakterisera den gamla, t.ex. käringskrytta 'gammal skruopen käring', skrabba 'utlevad, svag gumma', käringskrapa, käringskrappla 'gammal eländig käring', stompe-gompa 'tjock och ovig gumma'?

19. Beteckning för 'karlaktig kvinna': bråkla, forgla, örja?

III. Släktskapsförhållanden.

Anm. I frågel. 3: Personerna i gården och byn, ha redan behandlats orden far, mor, änkling, änka, föräldrar, styvfar etc., broder, syster, syskon, tvilling, farfar, farmor, farbror, moster, etc., svärfar etc., kusin, syssling etc. Föreliggande kap. är alltså att betrakta som ett komplement till frågelistan 3

20. Släkt: är detta ord levande i målet, och hur användes det (det är bara släkten 'det är tjocka släkten', jag är släkt med honom)? Finnas uttryck som släktad av en god släkt 'kommen av en god släkt', han brås inte utsläktes 'han är inte lik någon utom släkten'? Andra beteckningar för 'släkt' (= 'med den till-eller omtalade besläktade personer'): folk (då du har så mycket folk där 'då du har så stor släkt där'), folkaslag (han är kommen av ett gott folkaslag), sätta, ärvd (är det kvar någon av den ärvden än), ätt (vi äro ätt 'vi äro släkt med varandra')? Finnas bildningar på ordet ätt, t.ex. ätta,

x folkafärd (det ligger i folkafärd 'det ligger i släkten')

'upptaga (någon) i sin släkt; ättad 'härstammande (från), ättebrå 'som brås på släkten', ättedryg 'andryg', ättehage 'den för en släkt utstakade begravningsplatsen på kyrkogården', ättstark 'som tillhör en berömd släkt'? Finnas uttryck som vi äro släkt ytterst på stömmeln 'vi äro släkt med varandra, men så litet, att det knappt kan räknas'? Beteckningar för 'som är av god härkomst': storstämmad?

21. Beteckningar för 'släktskap': tyenskap? för 'släkting': släkting, egenman? Finns ordet dubbelsläkting, och hur användes det (t.ex. om män, vilka äro besläktade även därigenom, att de gift sig med varandras systrar)?

22. Beteckningar för 'besläktad (släkt med)': skyld (t.ex. jag är varken huld eller skyld honom 'jag är inte alls släkt med honom', varken tutt eller skylt 'ej ens avlägsna släktingar'), egen? för 'icke besläktad': oskyld (då är jag då ingen oskyld lik 'då är jag då inte lik någon icke-släkting'), oskyldig? Finns ordet skylla i användningar som de skyllde till fjärde ledet 'de voro släktingar i fjärde led'? Beteckningar för 'besläktad på fädernet': farslung? 'besläktad på modernet': morslung?

23. Beteckningar för 'förfäder': storföräldrar?

24. Beteckningar för 'make (man)': gammeln, bonden? för 'maka (hustru)': gamla, gemål (är ditt gemål hemma?), bisoverska gifta (var fick han sin gifta ifrån?)?

25. Beteckningar för 'levande i änkestånd': änken? Finnas ord av samma art som efterbalsare 'man, som gifter sig med en änka, som har barn från föregående gifte', förman 'en omgift hustrus man i föregående äktenskap', levermansänka 'frånskild hustru, vilkens man lever'?

26. Kull 'samsyskon, barn i samma gifte': finns detta ord i målet? Giv exempel på dess användning! Finnas ord av samma art som vipkull 'antal av fyra barn av samma föräldrar'? Om flera än en kull finnas, hur benämnas de olika kullarna?

27. Beteckningar för 'tvillingsbror': tvillingsmake? för 'tvillingssystemer'? för 'helsyskon': jämnsyskon? för 'helbroder': jämnbroder? för 'helsyster'?

28. Beteckningar för 'manlig kusin': slunge, billson? för 'kvinnlig kusin': slunga, billdotter?

29. Finnas specialbeteckningar av samma art som brelling 'kusin på faderns sida'?